

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ

WAYS TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF JUDICIAL CONTROL IN THE FIELD OF URBAN PLANNING

Діхтієвський П.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного права і процесу

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0001-9452-5008

У статті проведений комплексний аналіз чинного законодавства України щодо здійснення судового контролю в сфері містобудування, а також виявлено правові прогалини, процедурні недоліки та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів здійснення судового контролю. У статті розглянуто актуальні проблеми ефективності реалізації судового контролю в сфері містобудування як важливої складової механізму забезпечення верховенства права, правової визначеності та сталого розвитку територій. В умовах сучасного урбанізаційного розвитку містобудівна діяльність виступає не лише інструментом просторової трансформації, а й джерелом численних правових конфліктів між державою, суб'єктами господарювання та громадянами. У зв'язку з цим судовий контроль за дотриманням містобудівного законодавства набуває особливого значення для ефективного захисту прав та інтересів учасників відповідних правовідносин. Законодавча основа для здійснення судового контролю закріплена у Конституції України (ст. 129-1), Кодексі адміністративного судочинства України (зокрема, ст. 14 та ст. 382), а також у спеціальних законах, зокрема Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності». У роботі проаналізовано механізми примусового виконання судових рішень в адміністративному судочинстві, включаючи обов'язок суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання рішення, а також можливість застосування санкцій у вигляді штрафу за його ненадання. Зазначено, що ефективність реалізації судових рішень у сфері містобудування стримується низкою факторів: бюрократичними бар'єрами, неузгодженістю норм законодавства, затримками у діях органів виконавчої влади та низьким рівнем прозорості процесу. Вказано на необхідність комплексного перегляду та вдосконалення механізмів виконання рішень, зокрема шляхом цифровізації, створення єдиної бази даних у формі відкритого реєстру виконавчих проваджень, забезпечення доступу громадськості до актуальної інформації та впровадження електронних систем моніторингу.

У межах дослідження також запропоновано низку напрямів реформ: розширення кола суб'єктів, залучених до виконання рішень, зокрема нотаріусів та органів державної реєстрації прав; підвищення кваліфікації працівників виконавчої служби; розробка спеціалізованих процедур для містобудівних справ; посилення взаємодії з громадянським суспільством через впровадження громадського контролю, створення громадських рад, інституту громадського спостерігача тощо. У статті підкреслюється, що правова система потребує запровадження публічного онлайн-моніторингу стану виконання судових рішень, що дозволить своєчасно виявляти випадки бездіяльності виконавців, реагувати на порушення, формувати довіру до правосуддя. Така цифрова платформа, за умови її інтеграції з офіційними державними реєстрами, може стати ефективним інструментом превенції корупції та зловживань. Зроблено висновок, що посилення ефективності судового контролю у сфері містобудування є системною задачею, що потребує міжвідомчої координації, нормативного оновлення, прозорих процедур і залучення інститутів громадянського суспільства. Реалізація запропонованих заходів забезпечить більш результативне виконання судових рішень, правовий порядок та сталий розвиток урбаністичних територій.

Ключові слова: містобудування, ефективність, містобудівна діяльність, публічно-правові спори, судовий контроль, суб'єкти містобудування, адміністративний суд.

The article provides a comprehensive analysis of the current legislation of Ukraine on the implementation of judicial control in the field of urban planning, and also identifies legal gaps, procedural shortcomings and formulates proposals for improving the legal mechanisms for the implementation of judicial control. The article considers the current problems of the effectiveness of the implementation of judicial control in the field of urban planning as an important component of the mechanism for ensuring the rule of law, legal certainty and sustainable development of territories. In the conditions of modern urbanization, urban planning activity is not only an instrument of spatial transformation, but also a source of numerous legal conflicts between the state, business entities and citizens. In this regard, judicial control over compliance with urban planning legislation is of particular importance for the effective protection of the rights and interests of participants in the relevant legal relations. The legislative basis for the exercise of judicial control is enshrined in the Constitution of Ukraine (Article 129-1), the Code of Administrative Procedure of Ukraine (in particular, Articles 14 and 382), as well as in special laws, in particular the Law of Ukraine "On Regulation of Urban Planning Activities". The paper analyzes the mechanisms for the enforcement of court decisions in administrative proceedings, including the obligation of the subject of public authority to submit a report on the implementation of the decision, as well as the possibility of applying sanctions in the form of a fine for failure to submit it. It is noted that the effectiveness of the implementation of court decisions in the field of urban planning is constrained by a number of factors: bureaucratic barriers, inconsistency of legislative norms, delays in the actions of executive authorities and a low level of transparency of the process. The need for a comprehensive review and improvement of the mechanisms for the implementation of decisions is indicated, in particular through digitalization, the creation of a single database in the form of an open register of enforcement proceedings, ensuring public access to up-to-date information and the implementation of electronic monitoring systems.

The study also proposes a number of areas for reform: expanding the circle of entities involved in the execution of decisions, in particular notaries and state registration bodies; improving the skills of enforcement officers; developing specialized procedures for urban planning cases; strengthening interaction with civil society through the introduction of public control, the creation of public councils, the institution of a public observer, etc. The article emphasizes that the legal system requires the introduction of public online monitoring of the status of execution of court decisions, which will allow timely detection of cases of inaction of executors, response to violations, and formation of trust in justice. Such a digital platform, provided it is integrated with official state registers, can become an effective tool for preventing corruption and abuse. It is concluded that increasing the effectiveness of judicial control in the field of urban planning is a systemic task that requires interdepartmental coordination, regulatory updating, transparent procedures, and the involvement of civil society institutions. The implementation of the proposed measures will ensure more effective enforcement of court decisions, legal order, and sustainable development of urban areas.

Key words: urban planning, efficiency, urban planning activity, public law disputes, judicial control, urban planning subjects, administrative court.

Постановка проблеми. Містобудівна діяльність є однією з ключових сфер реалізації державної політики у галузі територіального розвитку, економічного зростання та охорони навколишнього середовища. В Україні містобудівна сфера характеризується стрімкою динамікою законодавчого регулювання, складною взаємодією між суб'єктами публічного та приватного права, а також зростанням кількості конфліктів, пов'язаних із забудовою, зміною цільового призначення земель, дотриманням містобудівних умов тощо. У зв'язку з цим суттєво підвищується навантаження на адміністративні суди, які здійснюють судовий контроль за рішеннями, діями та бездіяльністю суб'єктів владних повноважень у цій сфері. Крім того, в умовах євроінтеграції судовий контроль у сфері містобудування повинен відповідати стандартам правової визначеності, прозорості адміністративних процедур та ефективного правового захисту, що вимагає наукового переосмислення наявних підходів.

Враховуючи зазначене, судовий контроль виступає важливим інструментом забезпечення законності в процесі прийняття містобудівних рішень, реалізації будівельних проектів і дотримання прав громадян, юридичних осіб та органів влади. У сучасних умовах відсутність дієвих механізмів контролю у сфері містобудування призводить до порушення прав учасників правовідносин, погіршення якості забудови, загроз для екології та суспільного добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти особливостей здійснення судового контролю досліджували такі вчені як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, П.М. Бойчук, Ю.А. Волкова, В.П. Лещинський, І.М. Миронець, М.Ю. Онисковець, К.О. Рибак, Н.О. Семенчук, М.С. Сусак, О.О. Череміс, Є.О. Юрченко та інші.

Метою статті є комплексний аналіз чинного законодавства України щодо здійснення судового контролю в сфері містобудування, а також виявлення правових прогалин, процедурних недоліків і формулювання пропозицій щодо вдосконалення правових механізмів здійснення судового контролю.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах містобудівна діяльність постає не лише як провідний напрям просторового розвитку держави, а й як сфера, що генерує значну кількість правових конфліктів між державою, інвесторами та громадянами. Ефективний захист прав і законних інтересів суб'єктів містобудування суттєво залежить від здатності судової влади забезпечити верховенство права, прозорість та справедливості у процесі правозастосування. Особливу значущість у цьому контексті набуває належна реалізація судових рішень, яка виступає запорукою правової визначеності, охорони права власності та сталого урбаністичного розвитку. Водночас процес виконання судових актів у цій сфері супроводжується рядом ускладнень, серед яких варто виокремити бюрократичні перепони, недосконалість законодавчого регулювання та затягування процедур примусового виконання.

Конституція України (ст. 129-1) закріплює повноваження судів щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень, у тому числі у справах, що стосуються містобудівної діяльності [1]. Відповідно до частини 2 статті 14 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України), судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами влади, юридичними та фізичними особами по всій території держави, а їх невиконання тягне юридичну відповідальність (ч. 3 ст. 14 КАС України) [2].

Найбільш деталізованим правовим інструментом у цій сфері є стаття 382 КАС України, яка передбачає конкретні механізми судового контролю за виконанням рішень. Особливість цієї норми полягає у запровадженні дієвих засобів примусу, включаючи обов'язок суб'єкта владних

повноважень надавати звіти про стан виконання судових рішень та можливість накладення штрафних санкцій у разі їх ненадання. Сума штрафу, що може становити від 20 до 40 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розподіляється між державним бюджетом та позивачем, що підсилює інтерес сторін до забезпечення виконання рішення [2].

Згідно з пунктом 13 частини 1 статті 2 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», однією з основних функцій державної політики у цій сфері визнається контроль за дотриманням містобудівного законодавства, що підтверджує легітимність та актуальність судового контролю як одного з центральних елементів реалізації цієї функції [3].

У науковій літературі справедливо підкреслюється, що судовий контроль за законністю дозвільної діяльності у сфері містобудування є одним із ключових механізмів контрольно-наглядової функції держави. Так, В.П. Лещинський наголошує на важливості цього інституту не лише з огляду на його юридичне значення, але й через високу частоту практичного застосування. На відміну від інших форм контролю, судовий контроль вирізняється універсальністю, що виявляється в його процесуальній формалізованості та відповідності вимогам правосуддя як конституційної функції судової влади. При цьому він не може підміняти інші, спеціально встановлені законом інструменти нагляду і контролю [4, с. 250-251].

Ефективність реалізації судових рішень у сфері містобудування розглядається як критично важливий чинник забезпечення правової визначеності, охорони права власності та підтримки сталого розвитку міського середовища. Водночас судова практика стикається з численними бар'єрами, серед яких найбільш істотними є бюрократичні ускладнення, прогалини у нормативному регулюванні та слабка виконавча дисципліна. З огляду на це, актуальним є здійснення нормативного перегляду та оновлення законодавчих положень з метою адаптації їх до сучасних викликів у містобудівній сфері [5, с. 248].

До пріоритетних напрямів удосконалення судового контролю в містобудуванні слід віднести: підвищення відкритості та прозорості процесів виконання судових рішень; розробку ефективних механізмів моніторингу й нагляду за їх виконанням; боротьбу з корупційними проявами у виконавчому провадженні шляхом активного залучення громадянського суспільства; створення спеціалізованих інформаційних платформ для забезпечення публічного доступу до даних про виконання судових рішень; а також реформування нормативно-правового регулювання інституту виконання рішень суду. Усе це обумовлює необхідність подальшого комплексного наукового аналізу означеної проблематики.

Забезпечення відкритості та прозорості процесу виконання судових рішень є ключовою умовою для належного функціонування механізмів громадського контролю, запобігання корупційним ризикам та підвищення довіри до судової системи. У цьому контексті одним із провідних напрямів реформування сфери містобудування має стати створення ефективного публічного онлайн-доступу до актуальної інформації про перебіг виконавчих проваджень, зокрема через удосконалення функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень, який адмініструється Міністерством юстиції України. Як зазначають А.І. Берлач і М.С. Сусак, на сучасному етапі обсяг відомостей, що публікуються в цьому реєстрі, є обмеженим і не забезпечує достатньої прозорості для реалізації повноцінного громадського нагляду [6, с. 596]. Необхідним є розширення переліку відкритої інформації, зокрема щодо сторін процесу, предмета рішення, виконавчих дій, хронології подій у провадженні, скарг та результатів їх розгляду, що має оновлюватися в режимі реального часу. Упровадження сучасних електронних систем моніто-

рингу виконання рішень дозволить створити єдину інтегровану базу, яка забезпечить оперативний доступ усіх зацікавлених суб'єктів – сторін процесу, громадськості, засобів масової інформації – до об'єктивної інформації про стан виконання судових рішень. Такі системи сприятимуть мінімізації можливостей для зловживань, підвищенню підзвітності державних виконавців та посиленню ефективності правозастосування в сфері містобудування. Особливої ваги набуває забезпечення відкритості цієї інформації через офіційні веб-платформи, що забезпечить публічність виконавчої діяльності.

Водночас важливим аспектом є створення механізмів зовнішнього контролю та нагляду за дотриманням вимог законності під час виконання рішень. Комплексний підхід до модернізації нормативного середовища та практики виконання рішень у сфері містобудування має включати технологічні інструменти, правове врегулювання доступу до даних, інституційне забезпечення нагляду та моніторингу, що сприятиме формуванню довіри громадян до правової системи та сталому урбаністичному розвитку. Публічний онлайн-доступ до виконавчої інформації як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях стане ефективним інструментом попередження зловживань, прискорення реалізації судових рішень та забезпечення балансу інтересів у сфері містобудування.

Ефективна протидія корупційним проявам та зловживанням у процесі виконання судових рішень у сфері містобудування неможлива без належного залучення інститутів громадянського суспільства. Саме активна участь громадськості забезпечує додатковий рівень контролю, підвищує підзвітність органів виконавчої влади та сприяє запровадженню принципів прозорості й доброчесності в діяльності виконавців. Доцільним є створення програм державної підтримки громадських ініціатив з моніторингу за рахунок грантового, стипендіального фінансування та стимулювання незалежних аналітичних досліджень. У цьому контексті обґрунтованим видається формування системи громадських рад при органах виконавчої влади та Державній виконавчій службі з метою постійної комунікації між владою та громадянським суспільством. Суттєвим кроком може стати інституалізація інституту громадського спостерігача, який би мав офіційні повноваження щодо моніторингу дій державного виконавця, включаючи доступ до виконавчих матеріалів. Участь ЗМІ в інформуванні про факти зловживань або затримок у виконанні судових рішень також відіграє важливу роль у забезпеченні публічного контролю. Крім того, одним з ефективних засобів досягнення належної прозорості є створення окремого розділу на урядовому порталі відкритих даних, де в режимі реального часу оприлюднюватиметься інформація про хід виконання судових рішень у сфері містобудування. Такий ресурс повинен містити детальну інформацію щодо кожного провадження, включаючи учасників, зміст судового рішення, процесуальні строки, дії виконавця, подані скарги та інші релевантні відомості. Також доцільно передбачити накопичення статистичних даних для наукового аналізу та прогнозування [7, с. 381].

Є.В. Невмержицький розглядаючи питання ролі інституту громадського контролю в системі протидії корупції наголошує на необхідності розвитку форм впливу громадськості на процеси розбудови держави. Залучаючи громадські організації до повноцінної співпраці при вирішенні проблем подібного масштабу, влада отримує шанс підвищити довіру суспільства у досягненні поставленої мети. [8, с. 346].

Отже, участь громадян у прийнятті рішень через відповідні форми їх участі, мають знизити рівень корупції, сприяти прозорості будівельних процесів і запобігати порушенням при здійсненні містобудування.

Інституалізація спеціалізованого розділу відкритих даних, присвяченого виконанню судових рішень у сфері

містобудування, може стати важливим кроком у підвищенні прозорості, ефективності та підзвітності органів державної влади. Такий ресурс сприятиме не лише громадському моніторингу, але й формуванню правової довіри суспільства, а набуті практики можуть бути використані для реформування виконання судових рішень і в інших галузях публічного управління. Водночас ефективність функціонування системи виконання судових рішень значною мірою залежить від рівня професійної підготовки, підзвітності та прозорості діяльності керівників органів виконавчої влади, зокрема Державної виконавчої служби. У зв'язку з цим доцільним є впровадження механізмів регулярного аудиту, а також інституту публічної звітності перед громадськістю.

Як обґрунтовано стверджують О.О. Сенькін і А.С. Клименко, важливою умовою покращення якості виконання рішень у сфері містобудування є розширення кола учасників процесу, відповідальних за їх реалізацію. До таких суб'єктів, зокрема, слід віднести нотаріусів та органи державної реєстрації прав на нерухоме майно, які відіграють ключову роль у фіксації юридичних змін щодо об'єктів нерухомості. Їх залучення до процесу виконання судових рішень здатне прискорити виконання, підвищити правову визначеність та забезпечити повноцінний захист майнових прав. Бюрократичні перепони, затягування реєстраційних дій та відсутність налагодженого механізму координації дій між державними органами залишаються значними викликами, подолання яких є необхідною умовою підвищення ефективності реалізації судових рішень [9, с. 153].

Загалом оптимізація виконання судових рішень у сфері містобудування потребує системного підходу, який включає: спрощення процедур, підвищення кваліфікації виконавців, запровадження сучасних цифрових інструментів, забезпечення відкритості та прозорості процесу. Не менш важливими є вдосконалення законодавчого регулювання виконання судових рішень, зокрема шляхом адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, розробки спеціалізованих норм для містобудівних спорів, що відображають їхню складність і соціальну значущість. Важливим також є усунення прогалин у нормативному забезпеченні, які перешкоджають ефективному застосуванню судового контролю у сфері містобудування [10, с. 92].

Таким чином, підвищення ефективності виконання судових рішень у сфері містобудування залежить від комплексного реформування, спрямованого на покращення процедурного, організаційного та нормативного забезпечення, що в сукупності створить передумови для посилення законності, захисту прав громадян і забезпечення сталого розвитку територій.

Висновки. Судовий контроль як інструмент реалізації принципів верховенства права та правової визначеності в містобудівній сфері виконує не лише функцію вирішення спорів, а й забезпечує стабільність та прозорість публічних процедур дозвільного характеру. Водночас інституційні та процедурні недоліки, серед яких – бюрократизація, затягування проваджень, обмежена відкритість та корупційні ризики, суттєво знижують ефективність реалізації рішень судів у сфері містобудування. Це призводить до порушення прав громадян, інвесторів та девальвації авторитету правосуддя. На нашу думку, основними шляхами підвищення ефективності здійснення судового контролю у сфері містобудування є наступні: вдосконалення нормативного регулювання інституту виконання судових рішень; цифровізація процесів та створення відкритих реєстрів виконавчих проваджень; розширення участі громадськості через механізми публічного моніторингу; залучення суміжних суб'єктів (реєстраторів, нотаріусів) до процесу примусового виконання; забезпечення персональної відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади. Отже, ефективність

судового контролю в сфері містобудування має підвищуватись через поєднання законодавчих реформ, інституційного посилення виконавчої дисципліни та широкої цифрової

та громадської участі. Це дозволить не лише забезпечити виконання рішень, але й укріпити правові засади сталого урбаністичного розвитку в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
3. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>
4. Лещинський В.П. Адміністративно-правові засади забезпечення законності дозвільної діяльності у сфері містобудування: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (08 – Право). Київ: Національний авіаційний університет, Міністерство освіти і науки України, 2024. 450 с.
5. Веліков С.Г. Чинники, що впливають на ефективність судового контролю у сфері містобудування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 246-249. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/56.pdf
6. Берлач А.І., Сусак М.С. Судовий контроль у системі адміністративного судочинства України: теоретико-правові та прикладні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 594-597. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2025/140.pdf
7. Бевзенко В., Сусак М. Публічне будівельне право України: Практичний посібник. Видання друге, змінене і доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2024. 592 с.
8. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія.-К.: КНТ, 2008. С.346.
9. Сенькін О.О., Клименко А.С. Реформування містобудівної діяльності як складової захисту національних інтересів України. *Наукові перспективи*. 2023. № 4. С. 152-161.
10. Калиновський Б.В., Бугайло Ю.О. Вплив європейської правничої термінології на українську законодавчу терміносистему. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. № 4 (6). С. 86-98.